

A vízszintes görbesége...

(...kezdetben vala a hiba...)

Insula Leprorum = Leprások szigete. Ez volt a neve annak a helynek, amelyiken elkülönítették a fertőző betegeket a lakosságtól. Ez a fajta elszigetelés elterjedt gyakorlat volt a korai középkor európai nagyvárosaiban. Egyszer egy oklevélmásoló, amikor leírta ezt az elnevezést véletlenül kihagyott egy *r* betűt. Emberek vagyunk – szoktuk mondani – hibázhatunk, mint ahogy a krónika-íróink, másolóink is hibáztak időnként. Insula Leporum, írta, fordításban: Nyulak szigete. Egy teória arról, hogy a Margit sziget korábbi elnevezése honnan származik. (1) Persze az égvilágon semmi nem bizonyítja, hogy a név valóban egy *baki* következménye lenne. Meglehet tehát, hogy az elgondolásnak semmi köze nincs a valósághoz. „Először vala a hiba, a hiba a szövegben vala, a hiba a szöveg”, ahogy Podmaniczky Szilárd a hibázás bölcsességéről fogalmaz. (2) Talán a valósághoz nincs köze, de a logikához, a kreatív fantáziához már lehet, olyan kreáció, amelyet akár konceptuális műként is tekinthetünk. Lehet tehát becsülete, önmagán túlmutató vonatkozása a hibának.

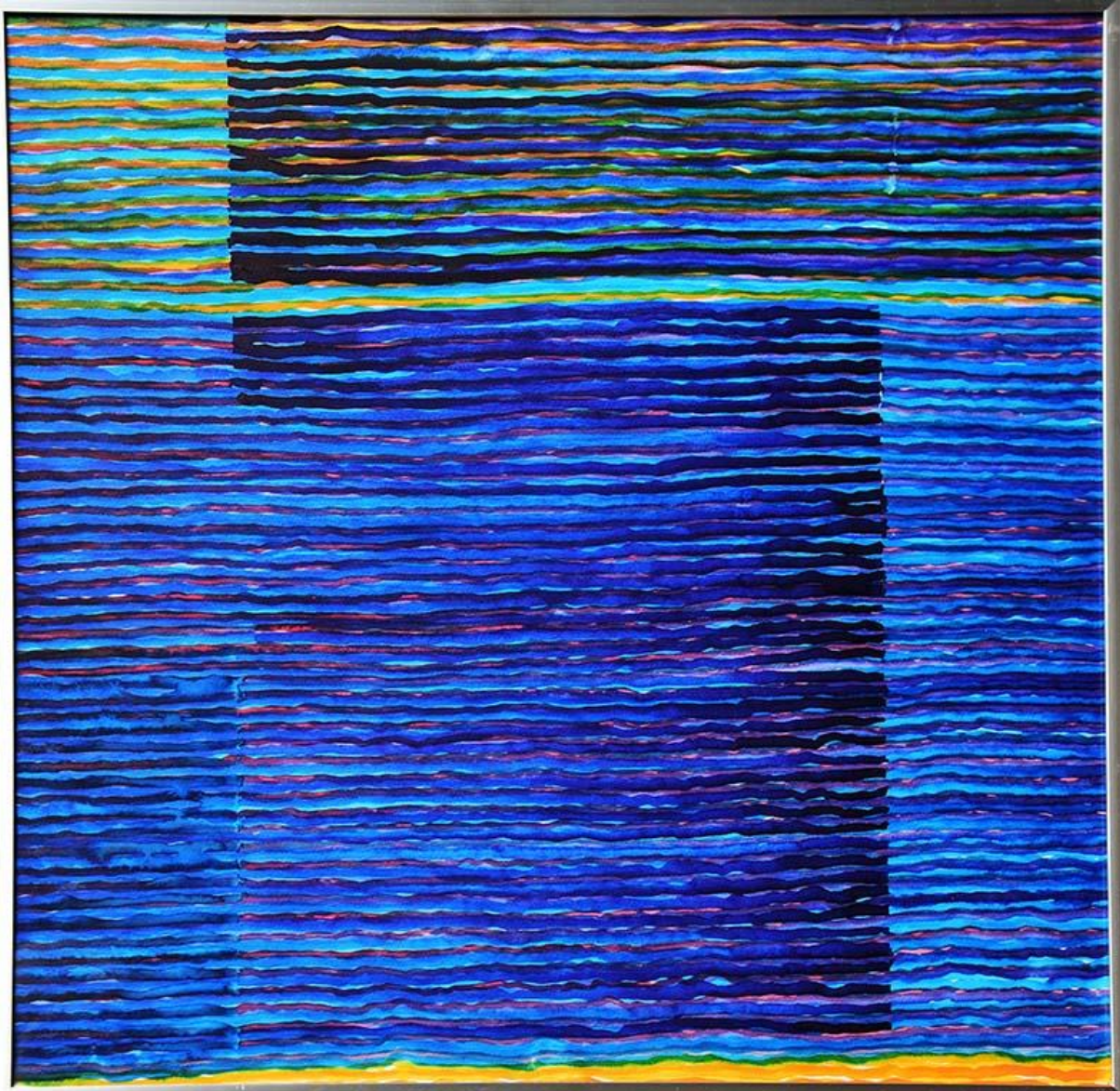
Isten az embert saját képére és hasonlatosságára teremtette – olvashatjuk Mózes első könyvében. Hasonlóra, vagyis nem ugyanolyanra, kihagyott belőle valamit. Hogy mit és mennyit? Isten tökéletességéhez, végtelenségéhez képest az ember tökéletlensége, végessége nem hasonlítható; nem tud a végesnek mércéje lenni a végtelen. A hiba fogalmát tehát úgy is megközelíthetem, mint *hiányt, fogyatékoságot* a tökéletességhez képest; az ember, mint hibás széria... Innen nézve a hiba egyetemes jelenség, gyűjtőfogalom, az emberi létezés alapvető sajátossága, az ember tökéletlenségének egyik kifejezője.

Persze az ember is teremteni akar, (ennyit megőrzött „isteni” természetéből), létrehozni valamit, ami még nem volt. Ez a teremtés, azonban már csak emberi mércével lehet „tökéletes”, magán hordozza az esetlegesség, mulandóság jegyeit. Számlálhatatlan az így létrehozott dolgok sora... vegyünk ki a példa kedvéért egy „terméket”: papír... Egy négyzet alakú, fehér papírlap, fehérsége egyenletes, vastagsága mindenütt azonos, szélei pontosak, élesek... láthatólag „tökéletes”, hibát nem nagyon találhat rajta a közvetlen érzékelés. Tökéletes, ugyanakkor üres és közömbös. Az ember fogja a rajzeszközt és vonalat húz a fehér papíron, mondhatom úgy is, hogy elrontja, mivel megszünteti a papír eredendő tökéletességét; elrontja, ezzel eltünteti a papír ürességét, közömbösségét – emberivé, (nekünkvalóvá) formálja... rajzol... művet hoz létre. Az alkotás, műalkotás létrehozása innen közelítve az *elrontás* folyamata, maga a műalkotás pedig az ember tökéletlenségének beismerése. (Ez a „beismerés” lehet igaz, belülről építkező és lehet hamis, kívülről konstruált; meglehet a jó, hiteles mű forrása az őszinteség és ezen a ponton valószínűleg kapcsolatba hozható az esztétika az etikával...)

Az ember fogalmakat is „teremt”, idea jeleit a valóságnak, nevet ad a dolgoknak, a dolgok viszonylatainak. Ha azt mondom függőleges, ezen mindenütt az ismert téri helyzetet értik, akárcsak a vízszintes fogalma esetében.

Apropó vízszintes... Szemléltetésül egyik vizuális kísérletemet hozom példaként: képszerű felület létrehozása vízszintesen egymás alá húzott vonalakkal. A folyamathoz néhány „szabályt” felállítottam magamnak: vízfestéket használok, puha ecsettel, segédeszköz, kéz alátámasztása nélkül húzom a vonalakat balról jobbra haladva, (ez nem zárja ki, hogy egy-egy fázisnál fejtetőre elforgatom a papírt),

minden sort friss festékezéssel indítok, ami pedig különösen fontos: nem javítom az estleges hibákat. Az foglalkoztatott, hogy az elgondolás fogalmi meghatározása miként viszonyul a tényleges megvalósításhoz. Előre látható volt, hogy hibát hibára halmozok majd a kivitelezésnél, de éppen ezek miatt a hibák miatt tartottam érdemesnek foglalkozni a kísérlettel. És valóban, a meghúzott vonalak itt-ott elgörbültek, kisebb-nagyobb kilengésekkel tértek el a vízszintestől, egyenetlenek voltak mind vastagságban, mind tónusértékben, árnyalatban. Leképezték sajátos módon (analógiásan az EEG vagy ÉKG mintájával) a pillanatnyi fizikai-lelki állapotomat. Az eszmei vízszintes a hibák folytán személyes gesztusjellé vált a festés során.

Régtől foglalkoztatnak a fenti és a fentivel rokonítható, minimalista elgondolással létrehozható „monoton” felületek; a monotonia, mint kifejezési eszköz. Miként lehet a monotonit „elrontani, elhibázni”, hogy meghaladható, kiszámíthatatlan legyen az egyhangúság. (A létezés számtalan megnyilvánulása monoton jellegű: légzés, szívdobogás... napok, nappalok-éjszakák... évszakok... ám az ember nem „csak” létezni akar, hanem „élni” is szeretne; ehhez pedig szükséges, hogy néha hevesebben verjen a szíve, szaporábban szedje a levegőt...vagyis hibát kell ejtenie a létezés monotoniján...)

Arra, hogy a hiba a műalkotás essenciája lehet, jó példának gondolom a Hibaizmus művészeti csoport működését. A társulás Fehér Vera kezdeményezésére 2005-ben alakult. (3) Első kiállításukat az a Jokesz Antal nyitotta meg, akinek, főként korai munkáiban, kitüntetett szerepet játszott a véletlen, a megtervezett hiba. Az alkotóközösség ugyan, mint fotográfiai stílusirányzat jegyzi működését, a hibára vonatkozó meglátása érvényes lehet más képalkotó eljárásokra is, sőt a képeken túlra is kiterjeszhető. A hibaistaként értékelhető munka alapvető feltétele, hogy az alkotó és az üzenet között legyen egy technikai médium (fényképezőgép, videokamera, szkennel...), amely látszólag önálló működésre képes. A hibák forrásainak szemléltetésére, csoportosítására állították össze a „hibafát”, mely szerint a hiba *fatális*, *direkt* és *kontár* eredetű lehet. (Ezek a fő ágak, amelyek még számtalan módon elágazhatnak, ez azonban már – jelen írásban – szükségtelen részletezést jelentene.) Egy-egy példát említek a fő ágak szemléltetésére:

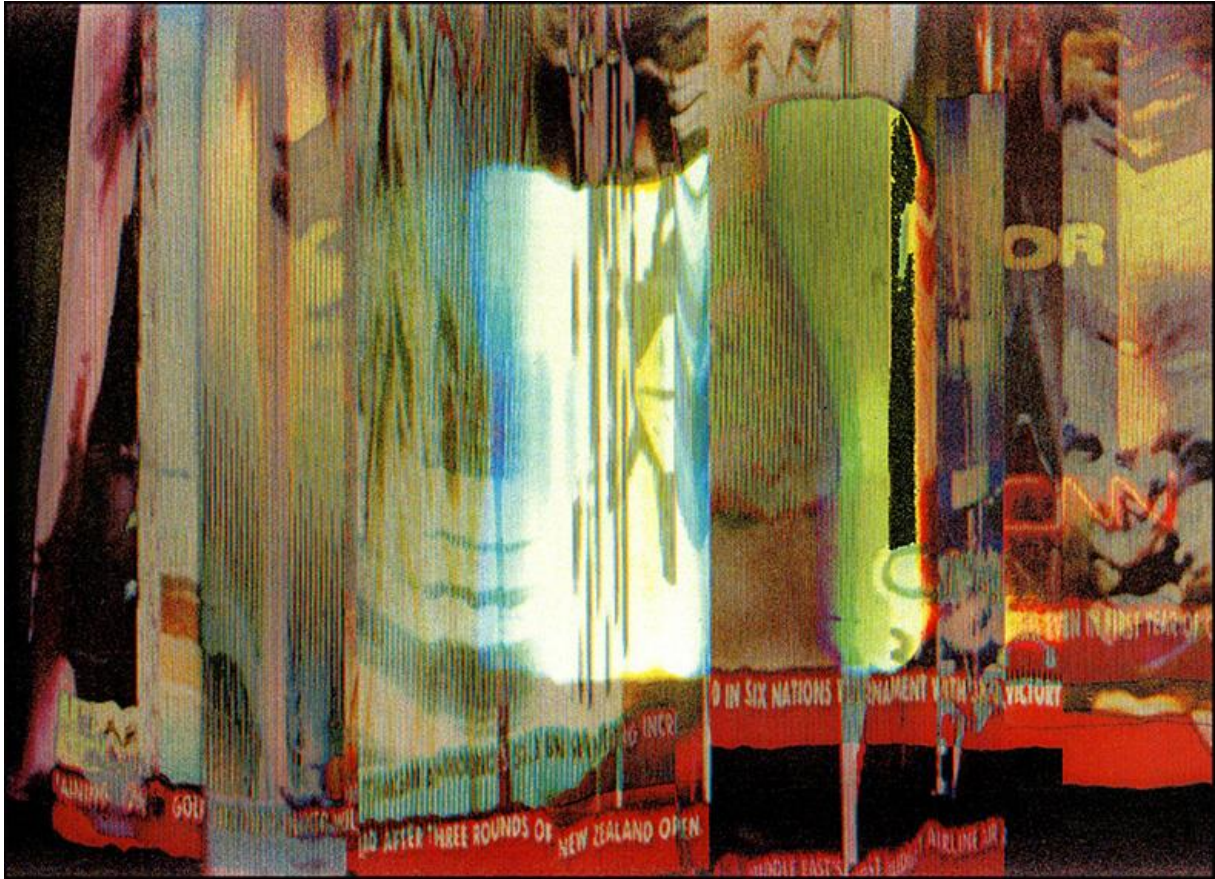
Fatális: a *véletlen*nek van döntő szerepe. M. Duchamp: Nagy üveg munkája egy 1926-os szállítás során megrepedt. A művész ezzel a sérüléssel nyilvánította késznek a művet; elfogadta, beépítette alkotásába a véletlent.

Direkt: például a farmer divat. A „hibátlan” nadrágot koptatják, felszakítják a térdét, foltozzák, vagyis elrontják és ezzel lesz viselet-képes.

Kontár: a hozzá-nemértés eredményeként keletkezett munka. Kardos Sándor: Leletek a magyar fotográfia történetéből című kötetében erre is – a „hibanélküli” alkotásokon kívül - szép példákat találunk. Egyik kedvencem, amelyen az ismeretlen szerző önarcképet készít: direkt vakuzással, tükörből. Szokatlan kódhasználat, többértelműség, önreflexív jelleg, minden együttvan, ami szükséges az esztétikai értékhez. (4) Természetesen nem az elrontástól, hanem az elrontás folyamatában válhat esztétikai minőséggé a kép; kevés munka kiváltsága ez, (az elrontott képek túlnyomó többségének legjobb helye a kukában van), azoké csak, amelyekbe, amint Kardos Sándor fogalmaz: „beleért Isten ujjja”.

Fent említett „technikai médiumok” nem csak kiszámíthatatlanul, mintegy öntevékenyen, hanem a felhasználó által tervezetten is képesek hibázni. Ez a kiszámíthatatlanság is lehet kifejezési eszköz; vagy csak eszközzé leszünk eszközeink kezében? A fejlődés többnyire párhuzamosan halad a kiszolgáltatottsággal a technikai-(lelki?) protézissé váló „apparátusok” szaporodása egyik következményeként. A szándékos, direkt hibás, („nem rendeltetészerű”) használat egy lehetőségeként, szemléltetésül Monitor Scan sorozatom egy darabját mutatom: kézben tartott lapszkennelrel tv adás (általában híradók) egy részletét olvastam be. A műveletben három különböző természetű idő ütközött: a műsor pergő, mozgóképes ideje, a szkennel lassú beolvasási, valamint a kéz önkéntelen, máskor szándékos bemozdulásának ideje. A szkennelési „karambol” hatására kétdimenzióssá merevedtek a beolvasott kép-idők. Lebontott, töredékekből épülő felület jött létre, melyen aztán némi számítógépes utómunkálgatás révén igyekeztem visszakapaszkodni valami konzervatív rend illúziójához. A hatás kiszámíthatatlan, mint a káosz pillangója egyetlen szárnycsapásának következménye. (5)

(Lent a jelzett munka)

Tóth Endre „Semmi” című idei, kapolcsi kiállításán idézi Einstein egyik szövegét (és az itteni kiállításon is jegyzi az egyik alkotó): „Aki még sosem követett el hibát valószínűleg még sosem próbált semmi új dolgot”. Az a kiállítás nem volt semmi... akkor július vége volt és hasonló, ráérős eső esett, mint ezen a november végi délutánon...

Jegyzet

1. Nagy György: Magyarország apróbetűs története. Kossuth Kiadó 2010, 2015. 45-46.p.
2. Podmaniczky Szilárd: Libaigazítás (Adalékok a hibázás bölcsességéhez). Kincskereső 1995. május
3. www.hibaizmus.hu
4. Leletek (A magyar fotográfia történetéből). Válogatta Szilágyi Gábor – Kardos Sándor, Képzőművészeti Kiadó, Budapest, 1984. 421.kép Ismeretlen fényképező
5. Pillangó-hatás: a kiindulási tényezők fontossága a káoszelméletben, amely megjósolhatatlanná teszi a következményeket; ahogy egy pillangó egyetlen szárnycsapása valahol vihar okozója lehet.

Ország László

Kaposvár, 2017. november 30.